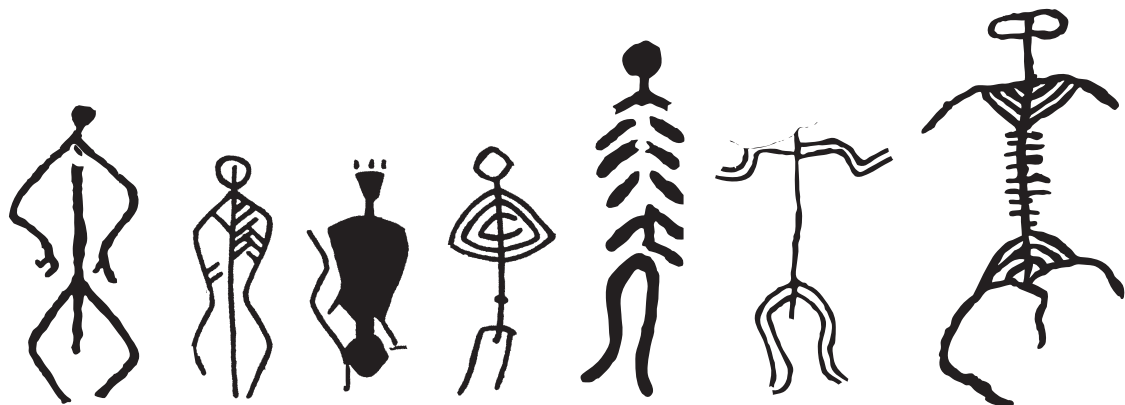

Primitive

tider

2014
16
arkeologisk
tidsskrift

16

Primitivetider
2014 16. årgang

Primitive tider utgis av Steinar Solheim (red.), Jostein Gundersen, Elise Naumann, Hege Skalleberg Gjerde, Josephine Munch Rasmussen, Heidi Mjelva Breivik og Ole-Marius Kildedal.

ISSN 1501-0430

Postadresse:

Primitive tider

Postboks 7009, St. Olavs plass

0130 Oslo

E-post: kontakt@primitive-tider.com / abonnement@primitive-tider.com

Internett: www.primitive-tider.com

Grafisk utforming: Ole-Marius Kildedal, Steinar Solheim og Elise Naumann

Trykk: Reprosentralen ved Universitetet i Oslo

©Primitive tider. Ettertrykk for mangfoldiggjøring kun etter avtale med redaksjonen.

Forsideillustrasjon: Skjelettfigurer fra Vingen. Illustrasjon: Trond Lødøen

Skrive for *Primitive tider*?

Primitive tider oppfordrer spesielt uetablerte forfattere til å skrive. Vi er interessert i artikler, kommentarer til tidligere artikler og anmeldelser av faglitteratur. Kanskje blir din artikkel neste nummers debatttema! Send inn ditt manuskript og la det få en faglig og seriøs vurdering av redaksjonen. Husk at hele prosessen kan være tidkrevende, så planegg å være ute i god tid. Innleveringsfrister finner du på våre nettsider. Det er likevel ingen grunn til å vente til siste øyeblikk, send gjerne inn før fristen!

For å lette arbeidet for deg og for oss, er det helt nødvendig at du setter deg godt inn i forfatterveiledningen og følger den. Forfatterveiledningen finner du på våre nettsider:

www.primitive-tider.com

Artikkelutkastet bør lengdemessig omtrent tilsvare den ferdige artikkelen. Det må med andre ord være noe mer enn en skisse/ løse ideer, men også vesentlig kortere enn en avhandling.

Vi ser fram til å høre fra deg! Kontakt oss enten pr. mail: kontakt@primitive-tider.com eller send utkastet til postadressen over.

INNHOOLD

Power, politics and entanglement Ian Hodder	7
Metodologisk partikularism i den postkoloniala bronsåldersdiskursen Magdalena Forsgren	19
Fetisjering i arkeologiske forklaringer Erlend Kirkeng Jørgensen	35
På sporet av senmesolittiske døderiter. Fornyet innsikt i alderen og betydningen av bergkunsten i Ausevik, Flora, Sogn og Fjordane. Trond Lødøen	51
Ufarlige forbindelser? Om metode i teoridebatten. Svein Vatsvåg Nielsen	77
DEBATT	
Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge Leif Inge Åstveit	87
Kommentarer til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Inger Marie Berg-Hansen	105
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Sigrid Dugstad	111
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Ingrid Fuglestvedt	115
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Frode Svensen	121
Svar på kommentarer fra Inger Marie Berg-Hansen, Sigrid Dugstad, Ingrid Fuglestvedt og Frode Svensen Leif Inge Åstveit	129

TEMA: «All makt til arkeologene?»

Det Norske Arkeologmøte 2013: "All makt til arkeologene?" 137

Lillebror ser deg 139
Jostein Bergstøl

Kartlegging av historisk og nåværende landskaps- og ressursbruk i Finnmark 143
Alma Thuestad, Einar Eypórsson og Stine Barlindhaug

Den globale grøfta. Rett på nett frå felt. Dialog med meinigmann og kvarandre på Norark. 153
Tove Eivindsen

BOKMELDING

Frode Iversen og Bo Lilledal Andersen: 159
Arkeologene. Nytt lys på fortidens gåter.
Magnus Hoem Iversen

Lars Erik Gjerpe og Axel Mjærum (red.): 163
E18-prosjektet. Gulli-Langåker bind 1-3
Geir Grønnesby

Unn Pedersen: 167
På en gård i vikingtiden.
Trude Eriksen

Ufarlige forbindelser? Om metode i teoridebatten

Svein Vatsvåg Nielsen

Kulturhistorisk museum, Universitetet Oslo

I boken «Forførelsen» redegjør historiker Knut Stene-Johansen for livet og tanken til de klassiske libertinerne, og definerer i analytisk form de såkalte libertinske strategiene:

For libertineren finnes det ikke én eneste følelse som ikke kan oversettes til sansning, og ikke en sansning som ikke gir seg utslag i observerbare og beskrivbare fysiske bevegelser. Libertineren er den som «vet», som «kan», som «handler» og til sist «behersker», mens objektet blir den uvitende, ukyndige og dominerte (Stene-Johansen 2011:30).

Bergerac, Don Juan, Casanova, de Sade; disse er velkjente, klassiske libertinere, delvis historiske, delvis skjønnlitterære. Alle kan de gjenkjennes for sine løsaktige, kyniske og umoralske livsførsler, og ikke minst den personlige trangen til å få åpent demonstrert og bekreftet den syndige livsstilen, som atter til syvende og sist ender i tragedie og straff. Hva er det som gjør det mulig å kommunisere med disse karakterene – hvordan kan de treffe oss, slik sitatet av Stene-Johansen gjør, på samme vis som vi i dag kan lese, forstå og anvende filosofer som Platon, Aristoteles og Descartes? Dette har riktignok med forfatterens ordvalg å gjøre, nettopp det at libertinerne handlet etter en spesifikk plan, en strategi, for dette er ord som gir direkte mening for oss i dag (Stene-Johansen 2011). Men en sentral forutsetning for dette er at distansen i tid mellom oss og libertinerne, og mellom oss og

Platon, ikke nødvendigvis er ensbetydende med distanse i livsform (Pålshaugen 2010:156).

Til forskjell fra dagens gjengse oppfatning, at libertineren i sin essens var en utsvevende og moralsk hensynsløs person, mener Stene-Johansen at libertineren i det hele var et strengt metodisk vesen. Han var refleksiv og retorisk, med andre ord en ren strateg. Kjærligheten er en kode, forførelsen er en strategi (Stene-Johansen 2011: 29). Slik forstått er libertinasjen iverksettelsen og gjennomføringen av den libertinske, rasjonelle metoden. Med libertinasje mener man altså en kroppslig og levd iverksettelse av en streng form for empirisme, en livsfilosofi som i fokuset på sansningen ender med å overse selve tanken. Det er min mening, at det erkjennelsesteoretiske tankegodset som ligger til grunn for libertineren, som reduserer tanken til det empirisk erkjennbare og dermed overser erkjennelsens mulighetsbetingelser, i dag lar seg utfolde innen arkeologiens fagteoretiske diskurs. Hensikten med denne teksten er å demonstrere hvordan et slikt erkjennelsesteoretisk grunnlag kommer til kort i møtet med den formen for filosofering som den tyske filosofen Immanuel Kant la grunnlaget for (Kant 2005). Tradisjonen etter Kant står fortsatt sterkt innen vestlig filosofi i dag. Forfatterskapet hans er gjennomkommentert (Svendsen 1995), og i det følgende skal det hovedsakelig refereres til sekundærlitteratur når det gjelder hans teoretiske filosofi. Den arkeologiske libertinasjen – om vi kan tale

om noe slikt – utfolder seg riktignok ikke i form av en romantisk handling, slik tilfellet var med de klassiske libertinene, men i arkeologens litterære forsøk på å håndtere sin egen og fagfel- lenes beherskelse og forståelse av vitenskapens objekt. Ettersom denne strategien utføres i språklig drakt – som historiske inskripsjoner – er det mulig å analysere både dens form og innhold. Hensikten med denne teksten er (1) å bringe frem i lyset den teoretiske filosofien til Kant – som har sin opprinnelse i «Kritikk av den rene fornuft» (Kant 2005) – via en kritikk av empirismen, for dermed (2) å demonstrere dennes relevans ved å analysere to fagteoretiske tekster.

En lite påaktet filosofi

Om Kant på folkemunne kan være kjent for å være en såkalt «lenestolofilosof», skal man likevel ikke legge skjul på at Kant i sine egne arbeid tok i bruk et livlig språk fullt av metaforer (Svendsen 1995, 2012; Kant 2012), selv om det kanskje ikke er dette man først og fremst forbinder med en bok som «Kritikk av den rene fornuft» (Kant 2005). Bak denne språkbruken lå det likevel en klar tanke. For Kant var metaforene en måte å eksemplifisere noe sentralt i hans egen filosofi, nemlig det å kunne muliggjøre en diskurs rundt det ikke-sanselige. Poenget til Kant var at den rene diskursiviteten, det man senere, blant annet innen den logiske empirismen, forgjeves strebet etter, bare lar seg tenke gjennom analogi til det sanselige, og dermed at det som ikke er sanselig kun er tilgjengelig gjennom et metaforisk og symbolsk språk (Svendsen 1995:176-177). Når det gjelder sansning og tenkning er det derfor hos Kant snakk om en gjensidig avhengighet, hvor utkommet av en refleksjonsakt er avhengig av det empiriske og omvendt. Det er i sammenheng med redegjørelsen av refleksjonen og dens rolle i filosofien at Kants filosofi kan sies å være transcendent, en term som viser til at det er snakk om selvrefleksive forutsetningsanalyser (Skirbekk 2013:155).

Filosofisk kunnskap er (i tradisjonen til Kant vel og merke) ikke transcendent fordi den er

a priori, men fordi den angår betingelsene for muligheten av a priori kunnskap. Litt kronglete sagt: Filosofisk kunnskap er a priori kunnskap om den a prioriske kunnskapens egen mulighet. Eksempelvis kan man si at når man i en talehandling feller en dom – altså sier noe som er ment til å være sant – om mulighetene for a priorisk kunnskap, så vil den kunnskapen man selv formidler nødvendigvis være a priori for seg selv (Rossvær 1976).

Et klassisk eksempel på denne tilspissete og noe spissfindige argumentasjonen finner vi i Kants behandling av geometrien. Hvis geometriens setninger skal være a priori, må det den uttaler seg om være a priori gitt (slik eksempelvis rommet er). Gjennom å produsere slik kunnskap oppnår ikke geometrien i seg selv noen ny sikkerhet *per se*, men det vil bli forklart hva slags sikkerhet den har og allerede hadde i utgangspunktet, og denne forklaringen vil da være sann. En slik form for kunnskap, som ikke er analytisk, men som sier noe sant – med logisk nødvendighet – om verden basert på sansemateriale, var derimot ikke gyldig ifølge empiristene. David Hume (1985) er den blant empiristene som oftest nevnes eksplisitt av Kant (se også Kant 2012). En typisk Kantiansk påstand kan lyde slik: «Distinksjonen mellom analytiske og syntetiske dommer går forut for spørsmålet om hvordan syntetiske a priori dommer er mulige». Det skjematisk i metoden er tydelig; en filosofisk analyse vil forsøke å dedusere seg bakover i vår verden av ideer (som for oss kun kan beherskes og anvendes gjennom det spesifikke språket og dets begreper), for deretter å si noe sant om relasjonen mellom disse ideene. At noe går forut for noe annet i selve erfaringen, dette er tegnet på den transcendentale deduksjonen til Kant. Viggo Rossvær (1976) skriver derfor at et filosofisk standpunkt kan kun ta form av en negativ fremstilling, hvor negativt menes rent figurativt ved at vi beveger oss omvendt vei av en positiv vitenskap, og hvor denne bevegelsen skal finne sted i fremstillingen til filosofen.

Så hvordan er det praktisk mulig å la en slik form for argumentasjon inngå i en vitenskapelig

diskurs? Olav Gundersen (2008) gir et tydelig svar på dette, og jeg tillater meg et lengre sitat:

.. det å spore opp transcendentale betingelser må ta form av en selvrefleksjon, [og] må også vise seg i formen til en diskusjon om slike betingelser. Hvis man f.eks. skal utfordre noen som frivillig eller ufrivillig har beveget seg inn på det erkjennelsesteoretiske området, så kan det ikke skje ved at man foretar en sammenligning mellom vedkommendes teorier og virkeligheten, for å vise at teorien ikke er adekvat overfor denne. Angrepet må ta form av en anstrengelse i retning av å påvise at vedkommendes analyse ikke er tilstrekkelig til, eller i verste fall står i motsetning til, hva vedkommende selv i sine gjerninger stilltiende har forutsatt (Gundersen 2008:7).

Det er altså når noen har beveget seg inn på området erkjennelsesteori, og har felt dommer av syntetisk a priori karakter, at et såkalt «angrep» i Kants tradisjon kan settes i gang. Man analyserer og kontemplerer ikke over konsekvensene av det fremsatte, slik man ofte gjør i teoretiske diskusjoner (Holtorf 2012), men det forutsatte i det som blir sagt. Grunnen til at det nettopp er det forutsatte som skal gjøres eksplisitt er at distinksjonen mellom analytiske og syntetiske dommer ofte faller vekk, og at de ulike formene for sannhetsdommer lar seg sammenblande (Rossvær 1976). Kants kritikk går ut ifra at den samme dom ikke kan være både analytisk og syntetisk, men at fornuften har en naturlig trang til å gjøre to uforenlige ting samtidig. Vår egen tenkning er for fri, ifølge Kant, og dette premisset fungerer dermed som en begrunnelse av hans egen kritikk av den rene fornuften.

Filosofens oppgave går faktisk ut på å forkaste den rene fornufts evne til å teoretisere over virkeligheten. Den filosofiske kunnskapen er dermed ikke positiv, men kan heller beskrives som en innsikt i de vitenskapelige teoriens egne forutsetninger, og en konsekvens er da at vår søken etter syntetisk a priori kunnskap må rettes etter allerede påståtte sannheter hos andre vitenskaper. Tanken er da at filosofien bringer formen for en slik diskusjon, mens vitenskapene har selve innholdet.

Det kan nå slås fast at transcendentalfilosofi ikke en erkjennelsesteori, og heller ikke en vitenskapelig teori. Påstanden om at Kants arbeid, selve læren om transcendentalfilosofien, eksisterer fast og forut for teoriene (at den er en bestemt ontologi) er også feilaktig. Rossvær (1976) snur om på dette og påpeker at boken «Kritikk av den rene fornuft» ikke omtaler metoden, men at den i seg selv *er* metoden. Den er en utførelse av den formen for filosofering den selv er ment å formidle (Rossvær 1976).

Fra empirisme til teoretisisme

Den klassiske empirismen anerkjente to ulike former for viten: erfaringsbasert (syntetisk a posteriori, som er induktiv og dermed aldri sikker) og analytisk (analytisk a priori, som er sann i kraft av språklig/logisk mening). For å demonstrere hvordan Kant opponerte mot empirismen, skal jeg trekke frem Karl Popper og Willard van Orman Quine som representanter fra nyere tid (jf. Gundersen 2008¹). Empirismen hos Popper og Quine viser seg særlig tydelig i deres absoluttering av begrepet vitenskapelig teori, også kalt teoretisisme, og det er dette som vil stå i fokus i det følgende (se også Olsen 2012:24).

Selv om Quine må leses som en viderefører av den empiristiske tradisjonen, avviser han på sin side det tradisjonelle skillet mellom analytisk a priori og syntetisk a posteriori: ifølge Quine er all kunnskap a posteriori, og dermed prinsipielt falsifiserbar med henblikk på persepsjoner. Det finnes ingen sikker viten, kun en kontinuerlig tilpasning til en verden i endring. Quine mener nemlig at erfaringsverdenen er en sammensetning av hypoteser som opprettholder en likevekt ved at nye hypoteser bytter plass med feilaktige hypoteser. Som en båt under stadig ombygging danner hypotesene et korpus med kontinuerlige utskiftninger. Vi har altså, ifølge Quine, kun en hypotese om at det finnes en objektiv verden (eller

1 Gundersen (2008) refererer hovedsaklig til Popper, Karl R. 1959: *The Logic of Scientific Discovery*, London, Hutchinson og Quine, Willard van Orman 1961: *From a logical point of view. 9 logico-philosophical essays*, Cambridge Mass., Harvard University Press.

en verden overhodet), og allerede her dannes en logisk brist. Motsigelsesprinsippet, som siden Aristoteles er blitt ansett som en forutsetning for ethvert bevis, sier som kjent at en påstand og dens negasjon ikke kan være sanne samtidig. Kravet til Quine om likevekt blant hypotesene mister sin mening uten motsigelsesprinsippet, og i det hele tatt mulighetene for en konflikt mellom helheten og stridende erfaringer forsvinner, og kan som best tolkes som et psykologisk ubehag hos subjektet. I likhet med Quine nekter Popper å godta syntetisk a priori kunnskap. Popper foreslår at kausalitetskategorien – som hos Kant forblir transcendent – kan gjenkjennes empirisk i menneskets medfødte trang til å danne forventinger til verden, og kaller dette fenomenet psykologisk eller genetisk a priori. Popper omdanner Kants kausalitetskategori til en teori for vitenskapene, og går således i fotsporene til Hume.

Ettersom Quine mener vi ikke kan skille oss objektivt fra det teoretiske, blir konsekvensen hans at vi oppgir hele prosjektet om selvran-sakelse. Men dette blir totalt malplassert, som Gundersen skriver:

Transcendentalfilosofiske analyser må jo betraktes som forsøk på å gjøre eksplisitt nettopp *det* som utgjør vesenet i denne merkelige relasjonen av overensstemmelse eller ikke-overensstemmelse med virkeligheten, altså vesenet til dette verdensforholdet som vi alltid allerede er satt inn i og som vi ikke kan løsgjøre oss fra eller distansere oss til (Gundersen 2008, original kursivering).

Men med teoretisismen er saken ytterligere komplisert. Mens den klassiske empirismen anså sanseerfaringen som vår vitens reduksjonsbasis, altså kilden til all viten, mener Quine at all kunnskap er formidlet av en teori, en teori som plasseres dypt i menneskesinnet, og slik havner han inn på diverse empiriske spørsmål, deriblant om atomets ontologiske status (er det virkelig eller bare en postulert entitet?). Problemstillingen burde i utgangspunktet være irrelevant for filosofien, og Hume kommer slik sett bedre ut av situasjonen på grunn av hans egen naivitet, som i hans tilfelle kan sies å være

historisk determinert. Problemet til Quine er hvordan sansepersepsjon i det hele tatt kan bli erfaring, og da av noe objektivt. Ifølge Kant er det som kjent menneskets jeg-identitet, altså fornuften, som gjør sansningen om til erfaring, ved at forstanden «bearbeider råmaterialet» fra sansningen (Gundersen 2008). Forstanden er i seg selv ingen kilde til viten, men det som gjør våre sanser til en slik kilde.

Quine mener altså at alle delene i vårt begreps-skjema kan bli til gjenstand for pragmatisk distanse. Alt er hypoteser, og det er nettopp dette som ligger i absolutteringen av det teoretiske. Popper mente for eksempel at mennesket kan velge å være fornuftig eller ikke – som om ikke dette i utgangspunktet var et fornuftens valg. Det er i eksempler som dette, gjennom et metaforisk språk, at hensikten med transcendentalfilosofiske undersøkelser viser seg tydeligst, noe også Kant var klar på (Svendsen 1995). Det tenkende subjektet er en forutsetning for objektivitet, men når det teoretiske – som i seg selv er et produkt av tenkning settes som absolutt, blir subjektet stående utenfor det hele som en tilskuer.

Den postprosessuelle debatten

Ifølge Kant var det filosofiens oppgave å bevege seg inn på det erkjennelsesteoretiske feltet til andre vitenskaper, og arkeologien utpeker seg som en vitenskap hvor spørsmålet om grunnlaget for kunnskapsproduksjon virkelig er blitt diskutert i løpet av de siste tretti årene (Svestad 2003; Olsen 2012 med kommentarer).

I artikkelen «The scientific nature of postprocessualism» redegjør Christine S. VanPool og Todd L. VanPool (1999) for de av teoriene til Quine og Popper som angår den vitenskapelige metoden, og da med særlig fokus på sistnevnte². Hovedargumentene deres danner med andre ord en samling av ideer hentet fra flere tenkere, og de presenterer syv mer eller

² Artikkelen til VanPool og VanPool forekommer blant de første i innledningen til Ian Hodder og Scott Hutsons tredje utgave av *Reading the Past* (Hodder og Hutson 2003), og fungerer der som en garanti for det vitenskapelige grunnlaget til postprosessualismen.

mindre allment aksepterte karakteristikk av hva vitenskap er. Karakteristikkene anvendes deretter til å vurdere graden av vitenskapelighet hos den prosessuelle kontra den postprosessuelle tradisjonen, hvor da sistnevnte kommer best ut. Vi skal se nærmere på de passasjene hvor artikkelforfatterne selv uttaler seg om arkeologiens grunnlag for erkjennelse, der de gir slipp på sine erkjennelsesteoretiske veivisere og selv danner koblinger mellom de ulike standpunktene de mener å representere.

Allerede innledningsvis tar forfatterne side med Popper, slik de skriver:

We believe that there is simply no clear distinction between science and nonscience. Science can take many forms that may not share a single underlying characteristic. As Popper states, the distinction between science and metaphysics or other types of knowledge is a convention (VanPool & VanPool 1999:42).

Det er ikke logisk argumentasjon, men konvensjon som er roten til oppfatningen om et skille mellom vitenskap og metafysikk. Her er det verdt å merke seg den posisjonen forfatterne tar når de uttaler seg på feltet; sannhet om arkeologiens erkjennelsesteoretiske grunnlag kan kun uttales gjennom syntetisk a posteriori dommer, som her vil si komparative analyser av ulike teorier. Videre spesifiseres kritikken, og postprosessuelle arkeologer anklages for å ha misforstått distinksjonen mellom begrepene empirisk og ekte. Forfatterne bruker sosial struktur som eksempel: Sosial struktur er empirisk observerbar fordi den har kausal påvirkning på andre empiriske element, og de sammenligner arkeologiens bruk av termen sosial struktur med Isaac Newtons teori om gravitasjon; ingen av dem er direkte observerbare, men vi har sanselig tilgang til konsekvensene de skaper i verden. Dette argumentet er det likevel ikke noe hold i, av den enkle grunn at fysikken de siste årene har nærmet seg mulighetene for å studere gravitasjon som empirisk objekt. Mens det foregår en ontologisering av gravitasjon innen fysikken, vil det aldri bli mulig, verken for fysikere eller arkeologer, å studere sosial struktur for seg selv,

foruten i en ren diskursiv og språklig betydning. Med Kant kan man si at gravitasjonen er en ting både *for-meg* og *for-seg-selv*, mens sosial struktur utelukkende er noe *for-meg*. VanPool og VanPool treffer derfor feil når de skriver: «The argument for the empiricalness of gravity is identical to the argument ... by postprocessual archaeologists for connecting the archaeological record to past social and ideological systems» (VanPool & VanPool 1999:43).

En ontologisering av sosial struktur er en umulighet, noe også VanPool og VanPool for øvrig er enig i når de påpeker at tilgangen arkeologen har til sosiale system kun er forbeholdt den refleksjonen de sosiale systemene gir i den fortidige materielle kulturen. Sosiale system er, ifølge deres eget ordspill, ikke ekte (eng. *real*). Systemene man analyserer blir stående utenfor det studerte objektet, og gitt at størrelsene menneske og sosial struktur har ulik ontologisk status, følger det at veien fra den ene til den andre medfører en reduksjon av meningsinnhold. Men denne reduksjonen skjuler seg i det figurative bildet forfatterne gir på forholdet teori og empiri som refleksjoner av hverandre. Det sosiale forblir en tilsnikelse, noe som står utenfor det som tilsynelatende blir analysert, og som effektivt tilslører statusen det har som et produkt av den rene fornuften.

I likhet med teoretisismen, mener også VanPool og VanPool at teoriene er vår vitens opprinnelse, slik de skriver: «... theoretical structures affect the very nature of archaeology as a discipline. Alternate theoretical perspectives will affect the questions archaeologists ask and the types of data that they collect to answer their questions» (VanPool & VanPool 1999: 34). Alt vi foretar oss vitenskapelig er herav veiledet av en teori, og av den rene fornuft. Forståelsen av posisjonen til VanPool og VanPool innenfor teoretisismen blir ytterligere bekreftet sett i lys av deres behandling av hermeneutikken, som også fremstilles som en teori blant flere – ikke transcendental, slik Hans Georg Gadamer opprinnelig mente det (Gadamer 2003). Den hermeneutiske metoden blir slik sidestilt med Poppers konsept om falsifikasjon: «... *it is exactly the same process*

that scientists undergo when comparing their explanations or descriptions to their data» (VanPool & VanPool 1999: 46). Dette er en påstand som kun gir mening dersom man ikke er innforstått med den formen for kunnskap som Kant diskuterte mulighetene for, altså syntetisk a priori. Selv om den komparative analysen til VanPool og VanPool kan vurderes som kurant, må deres erkjennelsesteoretiske betraktninger forstås innenfor rammene til teoretisismen.

Premissene for en symmetrisk arkeologi

En sentral strategi for dannelsen av nye forståelser av relasjonen mellom menneske og omverden, er oppsporingen av opprinnelsen til de ideene man har til hensikt å presentere som feilslåtte og lite produktive for det vitenskapelige feltet en selv er del av. Denne historiske dimensjonen ved resonneringen har vært en sentral strategi også for arkeologiens teoribygging. I artikkelen «Keeping things at arm's length: a genealogy of asymmetry» utfører Bjørnar Olsen (2007) en slik oppsporing³. Analysen ender opp med Kant som den store syndebykken, og som alene må ta skylden for å ha gjort tilgangen til *tingen-for-seg-selv* til en umulig oppgave for hans etterkommere, arkeologene inkludert. Premisset som presenteres innledningsvis er følgende påstand:

According to Kant, the thing in itself – das Ding an sich – could not be grasped directly. Although things around clearly exist, they are inaccessible to us as they are in their own essence (Olsen 2007: 580-581).

Påstanden over forutsetter at Kant tilla tingene en form for dobbel ontologi, som *tingen-for-meg* og som *tingen-for-seg-selv* (se også Olsen *et al.* 2012:19-20). I det hele tatt er termen «symmetrisk arkeologi» i den nevnte artikkelen ment som en direkte opposisjon mot den asymmetriske ontologien Kant beskyldes for å ha skapt grunnlaget for. Men her blir det ikke forutsatt at den filosofiske kunnskapen kun

eksisterer i fremstillingen, at den i seg selv unngår en ontologisering. Innenfor det ordspillet Kant konstruerte er poenget at *tingen-for-seg-selv* har en logisk nødvendig eksistensform fordi det vi erkjenner er noe forut for sansningen, og dette «noe» blir kalt *tingen-for-seg-selv*. *Tingen-for-seg-selv* kan leses som en utelukkende postulert entitet, noe vi ikke har kjennskap til. Her går Kants resonnement via gjendrivelsen av forstandskategoriene, hvor det poengteres at tid og rom er transcendent størrelser.

Når det videre i teksten trekkes linjer til fenomenologenes utfordring og rehabilitering av *tingen-for-seg-selv* blir fremstillingen ytterligere feilslått. Olsen leser Heideggers slagord «Til tingene selv!» som at fenomenologiens mål var å beskrive erkjennelsen av den Kantianske *tingen-for-seg-selv*. Heideggers slagord må ikke forveksles med «Til tingene-for-seg-selv!» (Heidegger 1962:50). Olsen har rett i at fenomenologene opponerte mot deler av Kants filosofi, men arbeidene til fenomenologer som Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty og Sartre (se Moran & Mooney 2002) må i denne sammenheng først og fremst leses som en forlengelse og radikaliserings av ideer som allerede forelå i arbeidene til Kant. Det er denne kontinuitet fra den tyske idealismen som gir begrepet om en kontinental tradisjon innen filosofien mening.

Når eksempelvis Sartre skriver at egoet som undersøkes i selvrefleksjonen er et objekt, ikke et subjekt, og dermed at objektet erfares som noe annet enn meg selv, bygger dette videre på Kants behandling av samme fenomen; selvrefleksjonen sniker inn en allerede konstituert bevissthet som jeg feilaktig tar for å være meg selv (Gallagher & Zahavi 2008:199). Sartre radikaliserer denne tanken ved å påstå at egoet fremstår som en annen person, og at selvrefleksjon medfører en fremmedgjøring av meg selv. Absolutteringen av det teoretiske, det var dette fenomenologene – i likhet med Kant – først og fremst opponerte mot (Zahavi 2003). Man kan derfor si at distansen mellom Kant og en filosof som Sartre hovedsakelig ligger i tid, ikke i livsform. Mens Kant var opptatt av å motbevise empirismen, kritiserte fenomenologene den rådende psykologiseringen

³ For flere tekster med symmetrisk arkeologi som tema se Olsen 2002; 2006; 2010.

av filosofien, og her tok argumentene samme form som hos Kant (Merleau-Ponty 1946, Moran & Mooney 2002:252, Zahavi 2003).

Gjennom kritikken av Kant utfører Olsen en kritikk av den moderne befatningen (Olsen 2007). Ifølge Bruno Latour, en filosof som det refereres til hos Olsen, skal den dualistiske ontologien som Kant tilsynelatende grunnla, og som preget modernitetens historie, aldri ha eksistert (Latour 1996). Det kan derfor stilles spørsmål om hvorfor ikke Olsen, i likhet med Latour, avviser modernitetens historie om seg selv. I teksten skaper vendingen mot Kant og moderniteten en opposisjon, en umyndig part som tilsynelatende lar seg beherske.

Det å ville gripe den andre

I «Forførelsen» skriver Stene-Johansen at de «... ulike libertinske strategiene, i sine suksesser så vel som i sine sammenbrudd, viser oss at de språklige forbindelsene kan være de farligste av alle forbindelser» (Stene-Johansen 2011:150). Å sammenligne arkeologen med libertineren kan virke fjernt, men likevel ikke mer forkastelig enn det vitenskapsstudiene har gjort i flere år, nemlig å søke en felles plattform for analyser av kunnskapsproduksjon i sin allsidige empiriske form. For sistnevnte var en sentral del av prosjektet nettopp å redegjøre for de ulike strategiene som ligger til grunn for vitenskapens reproduksjon og kunnskapsbygging (Latour 1987), og disse strategiene har unektelige libertinske trekk.

De arkeologiske tekstene undersøkt her forsøker ikke å dominere objektet slik den klassiske libertineren hadde som hensikt. Strategien tar heller form av en «anti-strategisk strategi» hvor begjæret – som ikke lenger er knyttet til det å eie – nå fremstår som allestedsnærværende (Stene-Johansen 2011:156). Som Roland Barthes formulerte det: «Det å *ville gripe* den andre må stanses, men også det å *ikke-ville gripe* den andre må skjules: Intet offer» (sitert fra Stene-Johansen 2011:157, original kursiv). En slik anti-strategi utføres ulikt i de analyserte

tekstene. VanPool og VanPool (1999) viser direkte til Popper i legitimeringen av deres egen erkjennelsesteori, og slik tilsidesettes ansvaret. Olsen refererer til en rekke tekster – til en hel diskurs, og vi blir vitne til at den symmetriske arkeologien, som er hovedobjektet for artikkelen, produseres i, og med denne teksten. Det poengteres da at symmetrisk arkeologi vil være produktivt for fagets kunnskapsbygging, men at konseptet etterhvert burde vise seg å være overflødig (Olsen 2007:586). Begge tekstene demonstrerer overfor tematikken en form for mundan pragmatisme, i det ene tilfellet ved å plassere argumentasjonen innenfor faste og tilsynelatende uproblematiske teoretiske rammer, og i det andre i kraft av en påpeking av hvordan et paradigmeskifte burde la seg utspille på skjematisk vis. Men sammenstilt med tekstenes hensikt om å overbevise leseren med viten og vilje om hva som er sant og hva som ikke er sant om objektet, så fremtrer disse strategiene – i retrospekt vel og merke, som midler stående i motsetning til formålet (se også Lucas 2012:161).

Konklusjon

Kritikken over kan nok leses innenfor langt større dimensjoner enn hva som faktisk har vært tilfellet. Hensikten har ikke vært å vise at postprosessuell eller symmetrisk arkeologi bygger på feilaktig filosofisk grunnlag. Det som har vært et bestemt, om enn noe underkommunisert, formål med denne teksten var å vise at svært få av de passasjene man finner i arkeologiske fagteoretiske tekster, her eksemplifisert med kun to artikler, er avgjørende for å blottlegge hvilket erkjennelsesteoretisk tankegods som ligger til grunn for den teoretiske konstruksjonen i akkurat disse tekstene. De siste ordene er essensielle her, for selv om Olsen i den analyserte artikkelen som nevnt omtaler fenomenologiens objekt som den Kantianske *tingen-for-seg* (Olsen 2007), så betyr ikke dette at denne tolkningen gjelder for hans forfatterskap generelt (Olsen 2012:23). Jeg har simpelthen påpekt at det er en slik ordlegging vi finner i nettopp denne teksten.

Det har altså vært snakk om svært få utsagn i et lite utvalg tekster. Ved å trekke inn Kants teoretiske filosofi, som i all hovedsak dreier seg om denne grunnleggende, men merkelige relasjonen av overensstemmelse eller ikke-overensstemmelse med virkeligheten som mennesket opplever og undres over (jfr. Gundersen 2008), opprettes et rom for å diskutere nettopp disse aspektene ved tekstene, og i et større perspektiv om erkjennelsesteori innenfor faget mer generelt.

De enkelte tekstene analysert her bærer på mye mening, enkelt sagt er de svært komplekse, og rent metodisk har det her dreid seg om å gripe fatt i det Gundersen beskriver som «transcendentale betingelser» i tekstene (Gundersen 2008). Det vil da si at når VanPool og VanPool (1999) ukritisk støtter seg på en Popperiansk erkjennelsesteori forutsetter dette en form for teoretisisme som setter selve teorien som absolutt, som overser erkjennelsens mulighetsbetingelser og i det hele tatt hensikten med selvrefleksive forutsetningsanalyser. Man ender opp med å plassere analytiske hypoteser der Kant plasserte forstanden, og teoriene blir posisjonert som en forutsetning for forståelse overhodet (Olsen 2012:24). Analysen av teksten til Olsen (2007) demonstrerte både implisitt og eksplisitt hvordan rollen til Kant fortsatt er tilstedeværende i fagteoretiske diskusjoner, og hvordan radikaliserende – men dog feilaktige – tolkninger av hans teoretiske filosofi kan skape ubalanse i teoretiske konstruksjoner. Dette har vært et forsøk på å anvende deler av Kants teoretiske filosofi i en teoretisk diskusjon, med hensikt til å demonstrere hvordan denne kan være et konstruktivt middel i en ellers (etter min egen mening) komplisert teoretisk diskurs.

Takk til

Først og fremst en takk til redaksjonen for klare retningslinjer i tilbakemeldingene. Takk også til de eksterne fagfellene for gode råd og anbefalinger. Stein Farstavoll skal også ha takk for korrekturlesning og diskusjoner.

Summary

The article discusses the role of rigid methodology in the archaeological theoretical debate by focusing on the potential of the theoretical philosophy of Immanuel Kant. This tradition is defined in its relation to empiricism through a critique of theoreticism. Further on, two archaeological texts, one focusing on postprocessual and the other on symmetrical archaeology, are analyzed in order to fully understand their inherent metaphysics. It is argued that both texts maintain a pre-critical understanding of Kantian philosophy, and that this point is vital to their main arguments. In the end, the author argues for the potential of Kantian philosophy for a better understanding of archaeological theory.

Litteratur

- Gadamer, H. G. 2003 *Forståelsens filosofi. Utvalgte hermeneutiske skrifter*. Cappelen, Oslo
- Gallagher, S. & D. Zahavi 2008 *The Phenomenological Mind*. Routledge, New York.
- Gundersen, H. 2008: *Mikrotranscendentalpragmatisk festskrift til Audun Øfsti i anledningen 70-årsdagen 31. august, 2008. Uautorisert oversettelse av hans skrift: Absolutteringen av begrepet om empirisk teori: tilfellet Quine*. Filosofisk institutt, NTNU⁴.
- Heidegger, M. 1962 *Being and Time*. Harper Perennial Modern Classics, New York.
- Hodder, I. & S. Hutson 2003 *Reading the Past. Current approaches to Interpretation in Archaeology*. Third edition. Cambridge university press, Cambridge.
- Holtorf, C. 2012 *No Farewell to Interpretation*. Current Swedish Archaeology 20:57-60.
- Hume, D. 1985 [1739] *A Treatise of Human Nature*. Penguin Books, London.
- Kant, I. 2005 [1781] *Kritikk av den rene fornuft*. Pax Forlag, Oslo.
- Kant, I. 2012 [1798] *Hva er mennesket? Antropologi i pragmatisk perspektiv*. Pax Forlag, Oslo.
- Latour, B. 1987 *Science in action*. Harvard University Press, Harvard.
- Latour, B. 1996 *Vi har aldri vært moderne*. Spartacus, Oslo.
- Lucas, G. 2012 *Understanding the Archaeological Record*. Cambridge University Press, New York.
- Merleau-Ponty, M. 1946 The Primacy of Perception. I *The Phenomenology Reader*, D. Moran & T. Mooney (red.), s. 436-460. Routledge, New York.
- Moran, D. & T. Mooney 2002 *The Phenomenology Reader*. Routledge, New York.
- Olsen, B. 2002 Divided we stand? Some opinions about trends and developments in Scandinavian archaeology
-
- 4 Øfsti, A. 1982: Die Verabsolutierung des Begriffs der empirischen Theorie: Der Fall Quine. I: Øfsti, A. 1994: *Abwandlungen. Essays zur Sprachphilosophie und Wissenschaftstheorie*, S.13-39. Königshausen und Naumann, Würzburg.

- 1970-2000. I *Archäologien Europas. Geschichte, Methoden und Theorien*, P. F. Biehl, A. Gramsch & A. Marciniak (red.), s. 213-224. Tübinger Archäologische Taschenbücher 4. Waxmann Münster.
- Olsen, B. 2006 Ting-mennesker-samfunn. Introduksjon til en symmetrisk arkeologi. *Arkeologisk Forum* 14:13-18.
- Olsen, B. 2007 Keeping things at arm's length: a genealogy of asymmetry. *World Archaeology* 39(4):579-588.
- Olsen, B. 2010: *In Defense of Things. Archaeology and the Ontology of Objects*. AltaMira Press, Plymouth.
- Olsen, B. 2012 After Interpretation: Remembering Archaeology. *Current Swedish Archaeology* 20:11-23
- Olsen, B., M. Shanks, T. Webmoor & C. Witmore 2012 *Archaeology. The Discipline of Things*. University of California Press, California.
- Pålshaugen, Ø. 2010 *Passasjer hos Derrida, Platon og Aristoteles*. Spartacus forlag, Oslo.
- Rossvær, V. 1976 Kants syntetiske metode. I *Intuisjon og erkjennelse: til Johan Fredrik Bjelke på sekstiårsdagen 31.januar 1976*, J. F. Bjelke & E. Schwabe-Hansen (red.), s. 92-112. Institusjon for filosofi, Universitetet i Oslo.
- Skirbekk, G. 2013 Om transcendentpragmatikkens nytte og ulempe for livet. *Norsk filosofisk tidsskrift* 48(2):155-170.
- Stene-Johansen, K. 2011 *Forførelsen. En kulturhistorie*. Spartacus, Oslo.
- Svendsen, L. Fr. H. 1995 Metafor og metafysikk i Kants kritiske filosofi. *AGORA* 96(1/2):172-207.
- Svendsen, L. Fr. H. 2012 Innledning. I I. Kant 2012 [1798] *Hva er mennesket? Antropologi i pragmatisk perspektiv*. Pax Forlag. Oslo.
- Svestad, A. 2003 *Finn din egen filosof. Konfrontasjoner og kontradiksjon i den arkeologiske teoridebatten*. Institutt for arkeologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- VanPool, C. S. og T. L. VanPool 1999 The Scientific Nature of Postprocessualism. *American Antiquity* 64(1):33-53.
- Zahavi, D. 2003 *Husserl's Phenomenology*. Stanford University Press, California.
- Øfsti, A. 1976 Moral og erscheinungswelt hos Kant – en kommentar. I *Refleksjon og handling. Festskrift til Hans Skjervheim på 50-års dagen, 9. Oktober 1976*, Å. Haga, H. Høibraaten & A. Måseide (red.), s. 111-128. Gyldendal, Oslo.

PRIMITIVE-TIDER.COM

ISSN 1501-0430

PRIS KR. 200,-